

Constantin Ordean

Răspunderea juridică

**Studiu asupra răspunderii civile
delictuale directe și răspunderii penale**

- ediție revizuită și adăugită -

Editura C.H. Beck
București 2026

Cuprins

Cuvânt-înainte. <i>Motivatio est vis interior</i>	XIII
Prefată.....	XVII
Listă de abrevieri	XXI
Partea I. De la responsabilitate morală la răspundere juridică	1
Capitolul I. Răspundere, responsabilitate, responsabilitate morală	1
Secțiunea 1. Despre Morală și Drept.....	1
§1. Fiat Iustitia	1
§2. Dreptul – parte integrantă a Moralei	7
§3. De ce normare și nu doar lege morală?	16
Secțiunea a 2-a. Răspunderea juridică	26
§1. Sensul responsabilității ca principiu al dreptului	26
1.1. Responsabilitatea și conștiința.....	26
1.2. Responsabilitatea juridică	29
§2. Răspunderea juridică – formă a răspunderii sociale....	30
2.1. „Meritul” de a fi subiect al răspunderii juridice	32
2.2. Răspundere juridică - responsabilitate juridică.	
Două noțiuni diferite	36
§3. Sancțiunea și „dreptul” statului de a pedepsi	38
3.1. Formele sancțiunii	41
Capitolul II. Pedepsa	48
Secțiunea 1. Ce este pedeapsa?	51
Secțiunea a 2-a. Elemente definitorii ale instituției „pedeapsa”	56
§1. Pedepsa este un tratament ce implică durere, suferință ori altă formă de neplăcere.....	56
§2. Existența anterioară a unei ofense	58
§3. Pedepsa să fie aplicată autorului ofensei	59

§4. Pedepsa să fie rezultatul acțiunii umane, să fie impusă de autorități	59
Secțiunea a 3-a. Culpabilitate - pericolozitate	60
§1. Culpabilitatea	60
§2. Pericolozitatea	62
Secțiunea a 4-a. Fapta ilicită, infracțiune și delict	66
§1. Caracterele și modalitățile conduitei ilicite	66
§2. Illicitul civil. Noțiune și trăsături	75
§3. Illicitul penal	78
Secțiunea a 5-a. Măsura și personalitatea pedepsei	85
Secțiunea a 6-a. Scopul pedepsei	86
Secțiunea a 7-a. Resocializarea și reparațiunea	95
Secțiunea a 8-a. Funcțiile și calitățile pedepsei	99
§1. Funcția de reeducare	100
§2. Funcția de intimidare	101
§3. Calitățile pedepsei	103

Partea a II-a. Răspunderea civilă delictuală pentru fapta proprie..... 109

Capitolul I. Condițiile răspunderii civile delictuale pentru fapta proprie	114
Secțiunea 1. Prejudiciul	114
§1. Caracterele prejudiciului	118
1.1. Caracterul cert al prejudiciului	118
1.2. Caracterul direct al prejudiciului	126
1.3. Caracterul personal al prejudiciului	131
1.4. Atingerea unui drept subiectiv sau a unui interes legitim	133
1.5. Prejudiciul să nu fi fost reparat	135
1.6. Asigurarea victimei	137
§2. Tipuri de prejudicii	138
§3. Proba prejudiciului și repararea lui	162
Secțiunea a 2-a. Fapta ilicită	178
§1. Înțelesul noțiunii de „faptă ilicită”	178
§2. Obiectul ocrotirii	180
§3. Vinovăția	186

3.1. Culpă și intenție.....	192
3.2. Culpă civilă - culpă penală	200
3.3. Dolul – intenția civilă.....	204
§4. Cauzele ce exclud caracterul ilicit al faptei.....	207
4.1. Legitima apărare.....	209
4.2. Starea de necesitate	213
4.3. Ordinul ori permisiunea legii sau ordinul superiorului.....	216
4.4. Consimțământul victimei	219
Secțiunea a 3-a. Raportul de cauzalitate.....	222
§1. Identificarea raportului de cauzalitate	226
§2. Presumții legale de cauzalitate	234

Capitolul II. Cauzele străine exoneratoare de răspundere

Secțiunea 1. Distincția între cazul fortuit și forța majoră....	238
Secțiunea a 2-a. Fapta unui terț	242
Secțiunea a 3-a. Fapta victimei	244

Partea a III-a. Răspunderea penală a persoanei fizice

Capitolul I. Infracțiunea – condiție primordială a răspunderii penale.....

Secțiunea 1. Fapta să prezinte pericolul social al unei infracțiuni.....	249
§1. Gradul de pericol social – obiectul juridic al infracțiunii.....	253
§2. Gradul de pericol social – elementul material al infracțiunii.....	254
§3. Gradul de pericol social – rezultatul infracțiunii.....	255
Secțiunea a 2-a. Fapta să fie săvârșită cu vinovăție	257
§1. Problema mobilului și a scopului în conduita umană.....	258
§2. Imputabilitatea	263
§3. Discernământul	265
§4. Formele vinovăției penale	268
Secțiunea a 3-a. Fapta să fie prevăzută de legea penală	274

Capitolul II. Considerente asupra unor cauze

justificative și de neimputabilitate	278
Secțiunea 1. Legitima apărare	278
§1. Legitima apărare – instituție de drept penal	282
1.1. Atacul din punct de vedere obiectiv	287
1.1.1. Atacul material	287
1.1.2. Atacul direct	289
1.1.3. Atacul imediat	290
1.1.4. Atacul viitor	291
1.1.5. Atacul imediat (<i>laesio inchoata</i>)	293
1.1.6. Atacul consumat	296
1.1.7. Atacul injust	297
1.2. Atacul injust și infracțiunea	300
1.3. Gravitatea pericolului	305
§2. Condiții privind apărarea	306
2.1. Legitimitatea apărării. Condiția „atacului necesar” în apărare	306
2.2. Obiectul apărării	308
2.3. Limitele apărării în raport cu intensitatea atacului	311
2.3.1. Proportionalitatea apărării	311
2.3.2. Depășirea limitelor apărării	314
Secțiunea a 2-a. Starea de necesitate	322
§1. Condiții ce privesc reținerea stării de necesitate	325
1.1. Condiții referitoare la pericol	325
1.2. Condiții privitoare la acțiunea de salvare	327
Secțiunea a 3-a. Minoritatea	330
§1. Predelincvența la minori și combaterea ei	338
1.1. Cauzele predelincvenței și combaterea lor	351
§2. Minorul – subiect activ al infracțiunii	357
§3. Minoritatea – cauză de neimputabilitate	363
3.1. Data săvârșirii faptei	369
§4. Discernământul	370
§5. Sancțiunile	375
5.1. Sancțiunile aplicabile minorului conform actualului Cod penal	376
5.1.1. Măsurile educative neprivative de libertate	378

5.1.2. Măsuri educative privative de libertate	386
---	-----

§6. Iresponsabilitatea	392
------------------------------	-----

Secțiunea a 4-a. Responsabilitatea și discernământul	396
--	-----

§1. Expertiza medico-legală psihiatrică	404
---	-----

§2. Formele iresponsabilității	408
--------------------------------------	-----

Secțiunea a 5-a. Beția	415
------------------------------	-----

§1. Starea de beție alcoolică (ebrietatea)	417
--	-----

1.1. Etapele beției	418
---------------------------	-----

§2. Beția patologică	420
----------------------------	-----

2.1. Beția convulsivă	421
-----------------------------	-----

2.2. Beția delirantă	421
----------------------------	-----

2.3. Beția ebriasă	421
--------------------------	-----

§3. Alcoolismul cronic	421
------------------------------	-----

§4. Beția rece	423
----------------------	-----

4.1. Opiaceele	424
----------------------	-----

4.2. Cocanismul	425
-----------------------	-----

4.3. Morfina	425
--------------------	-----

4.4. Heroina	427
--------------------	-----

4.5. Barbituricele	427
--------------------------	-----

4.6. Cocaina	428
--------------------	-----

4.7. LSD	428
----------------	-----

4.8. Ecstasy	429
--------------------	-----

§5. Aspectele juridice ale beției	429
---	-----

§6. Beția voluntară	431
---------------------------	-----

6.1. Beția voluntară ocazională	431
---------------------------------------	-----

6.2. Beția voluntară preordinată	433
--	-----

§7. Beția accidentală	435
-----------------------------	-----

Bibliografie selectivă	437
-------------------------------------	------------

Index alfabetic	443
------------------------------	------------

Partea I

De la responsabilitate morală la răspundere juridică

Capitolul I

Răspundere, responsabilitate, responsabilitate morală

Secțiunea 1. Despre Morală și Drept

§1. Fiat Iustitia

Atitudinea socială, normală a individului, o constituie respectul față de lege și a drepturilor celorlalți.¹ Această normalitate își

¹ Diagnosticul de boală psihică poate să facă necesară, uneori, instituirea unui tratament obligatoriu, în scopul protejării pacientului și mediului, care, altfel, pot fi grav perturbate. Și în acest caz, se pune problema dacă este moral să se instituie un tratament obligatoriu fără consimțământul pacientului. Cu toate că instituirea obligatorie a tratamentului se face în baza unor criterii riguroase, existența anumitor diagnostice psihice poate să îl protejeze pe pacient să nu execute pedepse penale, chiar să i se acorde sprijin bănesc și protecție din partea unor persoane (psihoze maniaco-depresive, schizofrenii, oligofrenii, epilepsii majore, demențe ș.a.). Mai mult, nu trebuie pierdut din vedere că prin explorarea intimităților pacienților se produce o vulnerabilizare a acestora, existând chiar pericolul manipulării lor. Dacă la prima vedere avem tendința de a aplica o judecată morală situației prezentate mai sus, se impune a ne repositiona viziunea și a lua în considerare ceea ce însuși Hipocrate spunea: „Tot ce vei vedea sau auzi în societate, în timpul exercitării sau chiar în afara exercitării profesiei mele, care nu va trebui să fie divulgat, voi ține secret, considerând aceasta ca un lucru sfânt”. Așadar, în acest caz, este vorba de păstrarea confidențialității de către psihoterapeutul chemat să ajute la vindecarea celui în nevoie, încrederea pacientului în speranța vindecării sau ameliorării suferinței.

găsește explicația prin aceea că nerespectarea celor două (a legii și a drepturilor) conduce la haos, la negarea oricărei normalități, având un oarecare efect (unul direct) asupra celui ce le nesocotește, la un moment dat.¹

Atât dreptul, cât și morala sunt înrudite între ele prin faptul că ambele se ocupă de raporturile dintre oameni, ambele caută să echilibreze aceste raporturi, astfel încât să ia ființă armonia socială, adaptând interesele individului la cele ale socialului. „Orice societate civilizată pentru a trăi are neapărată trebuință, mai întâi de toate, de două lucruri: de libertate, căci fără ea nu se poate dezvolta și de dreptate, căci fără ea se dizolvă”.²

Societatea trăiește prin cooperarea dintre membrii săi, cooperare ce se asigură prin anumite reguli, **norme, precepte**. Nu societatea și nici vreun drept social sunt cele care **interzic** să ucizi, ci *dreptul individual și inalienabil* al celui alt de a trăi. Nu vom avea situația unui **compromis**, ci ne aflăm în prezența unei linii de demarcație între două **drepturi** neatinse. Demarcația nu este stabilită printr-o expresie a legii, ci emană din dreptul propriu, individual, inalienabil la viață. Definirea limitei nu se face într-o manieră arbitrară de către societate, ci este reflexia dreptului propriu de a trăi; „în interiorul sferei drepturilor tale proprii, libertatea ta este absolută”.³

Dreptatea trebuie, ca virtute, să se subordoneze legii obiective (aceasta venind din necesitatea impusă și cerută de societate și pentru societate), chiar dacă datoria de supunere față de lege nu este conformă dreptului personal, ci mai degrabă constituie o obligație morală. Legea (norma), trebuie să fie conformă cu un cert ideal de justiție pentru a se impune oamenilor și a răspunde nevoilor acestora în contextul relațiilor și al cerințelor lor, în funcție de locul unde se află, timpul pe care îl trăiesc. Norma constituie o necesitate a conviețuirii, este un produs al existenței umane apărute din nevoie, pentru ca indivizii să respecte regulile conviețuirii ce au rolul de a preveni și constrânge, atunci când sunt încălcate.

¹ L.R. Popoviciu, Răspunderea penală a minorului, Ed. Pro Universitaria, București, 2012, p. 13.

² Titu Maiorescu.

³ Leibovici, apud C. Tomuleț, Interpretarea în dreptul penal, Ed. Universul Juridic, București, 2023, p. 17.

În strânsă dependență cu dreptatea se află echitatea. Unii autori¹ văd echitatea ca pe un concept prin care omul își exprimă părerea și idealul său despre este dreptatea socială, dreptate ce emană de la o colectivitate determinată de ființe umane, centrată pe o serie de norme minimale, de natură a-i asigura existența pașnică și a menține un echilibru între membrii săi. Alți autori, precum prof. Dumitru Mazilu, o consideră sinonimă cu dreptatea.² Totuși, așa cum Aristotel preciza în a sa *Etica Nicomachica*, „în sens absolut, ele (echitatea și dreptul) nu sunt nici același lucru, dar nici diverse ca gen; asta deoarece, echitabilul este dreptul, însă nu acel drept ce își are izvorul în lege (dreptul pozitiv, *n.n.*), ci este vorba de o completare suplimentară a dreptului legal, ea având menirea de a completa legea acolo unde aceasta este insuficientă, datorită exprimării sale în termeni generali”.³

Echitatea nu este altceva decât justiția naturală, în ceea ce privește esența și funcțiunea sa, „însă superioară ei ca treaptă de evoluție și determinantă în gândirea metafizică a procesului psihologic de realizare a justiției;”⁴ este justiția propriu-zisă, pozitivă, echitatea realizată, exteriorizată în forme materiale, la un moment dat”.⁵ Pe de altă parte, echitatea este superioară justiției legale (justiția pozitivă) – justiție degajată prin aplicarea strictă a legii – deoarece

¹ V. Popescu, *Etică și echitate socialistă*, Ed. Politică, București, 1973, p. 141.

² D. Mazilu, *Echitate și Justiție*, Ed. Științifică, București, 1972, p. 10.

³ Aspect just deoarece, spre exemplu, în cuprinsul Codului civil din 1864, abrogat la 1 ianuarie 2010, se preciza că interpretarea contractelor se va face în sensul voit de părți, fără a se lua în seamă sensul lexical al clauzelor actelor juridice; interpretarea clauzelor făcându-se unele prin altele, în sensul producerii de consecințe juridice. În situația în care se întâmpinau dificultăți în interpretare, norma făcea trimitere la obiceiul locului, la cutumă.

⁴ L.I. Cranciova, *Echitatea în Dreptul Roman*, Tipografia „Atheneu Motor”, București, 1937, p. 56. Exprimată material, autorul întocmește chiar o scală, în sensul că baza o constituie dreptul natural, apoi se află echitatea urmată de justiția naturală, iar pe ultimele trepte, creația omului (mai degrabă o imagine în oglindă a noțiunilor anterioare) justiția legală (pozitivă) și dreptul pozitiv.

⁵ Cicero: „Iustitia est equitas, ius unicuique tribuens pro dignitate cuiusque”.

îi luminează cale, ea constituind stimulentele constante și perpetue ale transformărilor, în spiritul vremurilor, al justiției legale.¹ Echitatea este o stare sufletească mai apropiată de natural în ceea ce privește desfășurarea procesului psihologic; ea este superioară justiției pozitive, spunea același Cranciova, deoarece nu numai că determină, ci și desăvârșește opera de realizare a idealului de justiție pozitivă, umană.

Apărent, atât sub aspect etimologic, cât și istoric, între Drept și Justiție nu ar exista nicio distincție, ambele concepte având ca axă egalitatea, legalitatea și echitatea, ambele privind interacțiunile umane, sub aspectul celor trei atribute precizate anterior. Cele două noțiuni nu sunt însă sinonime, deoarece:²

- Justiția este o valoare ideală supremă, reglementatoare și constitutivă dreptului. Ea exprimă un ideal, mutual acceptat de membrii unei comunități, ce reglementează interacțiunile de cooperare și conflict – forme fundamentale ce se identifică cu fundamentul a tot ceea ce există pe lume.³ Atât Platon, Aristotel, Blaise Pascal cât și Rawls, situează Justiția în vârful ierarhiei valorilor ce privesc acțiunile și interacțiunile între oameni.

- Cele două autoare, Puha și Gorea, apreciază că Justiția devine Drept, adică entitate juridică, doar dacă se aplică interacțiunilor sociale (referindu-se la egalitatea cu altul, nu cu sine), vizând reglementarea interacțiunilor agenților sociali, în vederea respectării de către aceștia a unui anume Cod Juridic.⁴

- Justiția se realizează prin aplicarea sa interacțiunilor umane, în și prin Drept, concretizându-se în și prin acțiunile judecătorului ce aplică un principiu de Justiție unei caz dat; aplicare ce îmbracă de fiecare dată forma unei reguli de Drept.

- Dreptul este instituția fundamentală a vieții sociale, având un caracter mediator, aspect ce capătă contur atunci când Dreptul este definit ca o funcție a interacțiunilor sociale, dar și a voinței de

¹ L.I. Cranciova, op. cit., p. 55.

² E. Puha, B. Gorea, Filosofie, Justiție și Drept, Ed. Dimitrie Cantemir, Târgu-Mureș, 2007, p. 65.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem.

soluționare, prin acest arbitraj, adică „prin transformarea unei situații a vieții empirice în situație juridică, și de a crea reguli de drept care să îi corespundă”.¹

- Între Just și rezonabil, între consens și conflict, Dreptul e mediație, lucru realizat prin ansamblul de reguli sistematizate în coduri și instituții corespunzătoare.

- Ca țintă a interacțiunilor umane, Justiția înseamnă voință și promovare a unui ideal de egalitate, legalitate și echitate în relațiile cu ceilalți.

- După Aristotel, Justiția – valoare supremă, este fundamentală în vederea realizării Binelui în ceea ce privește împlinirea vieții, prin egalitatea, legalitatea și echitatea de care am făcut vorbire anterior. În ceea ce privește perspectiva deontologică, kantiană, opusă viziunii teleologice a lui Aristotel, Dreptatea este aceea a datoriei.

- Sub aspect teleologic, Justiția se impune din interior, omul fiind *Ființă politică*, ea numește practic omul (înainte de a edicta organizarea vieții colective), iar Dreptatea, ca îndatorire, se impune ca imperativ generat de rațiunea practică.

- Justiția, conchid autoarele, este principiu de Drept, sursa acestuia- explicit sau implicit exprimată, în absența căreia Dreptul nu poate lua ființă. Justiția este o virtute, un sentiment de echitate; Justiția implică scopul, esența dreptului, receptat în cea mai înaltă și mai pură expresie.²

Philip Jestay³ consideră că Dreptului îi sunt necesare câteva elemente, în ceea ce privește existența, respectiv constituirea, anume: o formă a puterii sociale; o formă a puterii, bazată pe un acord de nerecurgere la forță și nu în ultimul rând includerea regulilor acordului într-un sistem.

¹ Idem, p. 66. Autoarele numesc Dreptul ansamblul conduitelor prescrise prin norme ce reglementează interacțiuni umane, atât individuale, cât și colective.

² A.M. Bica, Proiect privind exercitarea atribuțiilor specifice funcției de procuror-șef al DIICOT, București, 2013 (www.sm1909.ro).

³ E. Puha, B. Gorea, op. cit., p. 66-67.

Opusul dreptății, nedreptatea, apare, conform lui Aristotel¹ în a sa *Retorica*, atunci când cei egali sunt tratați inegal, dar și când cei inegali sunt tratați egal. După Michael Stocker,² legea reprezintă acel mijloc în vederea realizării unui scop care fundamentează și explică obligația morală de a respecta acea lege, obligație sau datorie morală, care nu este însă una instituționalizată. Același autor își încheie această precizare prin constatarea, firească de altfel, că simplu fapt că legea este lege, nu obligă la a fi respectată.

Judecata va fi cu atât mai pură cu cât sentimentul de compasiune este mai profund; cu cât egoismul este mai diluat, mai neutralizat, cu atât mai repede omul-judecător se apropie de condiția de judecător perfect, iar judecata sa de aceea a judecății ideale. Judecătorul sever trădează o copilărie chinuită, e de părere Petre Pandrea;³ copiii maltratați sunt la maturitate, inconștient, „călăi” ai propriilor copii, în sensul că un tată care bate, este un copil bătut și vice-versa. Un judecător sever, fără semen de blândețe și omenie, un judecător care vede în fiecare inculpat din boxă un condamnat cu anticipație, este el însuși un infractor larvat, un infractor ce se teme de o posibilă demascare. Aceasta își are rațiunea în faptul că, pentru a nu fi demascată că solidarizează cu inculpatul, pentru a nu se ajunge să fie asemuit (cum de regulă se întâmplă în popor, care asimilează pe apărător cu clientul său), judecătorul sever va pronunța, în mod regulat, o pedeapsă maximă, va deveni un *Cato Censoris* neînduplecat, nu va acorda niciun fel de circumstanțe atenuante, nu se va folosi măcar de aparatul său intelectual pentru a percepe și a stabili cauze ce înlătură ori micșorează capacitatea penală, cu greu va admite probatorii în atenuare, va ignora tabloul personalității condamnatului, fiind mereu alături de procuror și niciodată de avocat.

¹ L. Miroș, Echitate și dreptate, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1977, p. 40.

² Idem, p. 40-41.

³ P. Pandrea, Doctrina modernă a pedepsei, Ed. Monitorul Oficial, Imprimeria Națională, București, 1941, p. 52.